

KIÁLTOÓ SZÓ

SZERKESZTI: LÁSZLÓ DEZSŐ

T A R T A L O M :

Dr. Enyedi Andor: Az intelligencia vallásossága. — Dr. Bonczos M.: A szociális reform református szempontjai. — Molter Károly: Reformáció és magyar műveltség. — Domján János dr.: A Kálvin Szövetség munkája 1943-ban. — Magyar Figyelő. — Keresztén kritika. L. D.: A közömbösség. — Irodalom.

XVIII. ÉVFOLYAM. 1944. JANUÁR.

Az olvasókhhoz!

Lapunk ezzel a számmal XVIII. évfolyamába lép. A román megszállás éveiben vállalta az erdélyi református társadalom szellemi és világnézeti irányítását és tömörítését, felszabadulásunk után pedig részt kért az országos magyar református érdekek szolgálatából. Az elmúlt évben szerves kapcsolatba jutott a REFORMÁTUS ÉLET-tel és ezáltal még jobban kitágult hatósugara. Újabb írók és olvasók csatlakoztak szolgálatához.

Az új esztendőben új tervekkel indulunk. Mindenekelőtt szeretnők a lapot szervesen hozzákapcsolni a MAGYAR KÁLVIN SZÖVETSÉG megújuló munkájához. Ez azt jelenti, hogy a szövetség értékes szellemi megnyilvánulásai, hírei, jelentései, felhívásai számára sajtót biztosítunk, másfelől pedig a társaságból a lap mögé vivőerejű táborot igyekszünk szervezni. A lapnak szüksége van a szövetségre és a szövetségnek a lapra, mindkettőnek szüksége van a magyar református egyház egyetemére és annak szüksége van mindkét szerve: a szövetségre és a Kiáltó Szóra.

Az olvasóktól első sorban azt kérjük, hogy lapunkat az új esztendőben is karolják fel szeretettel. A lap nem üzleti vállalkozás, tehát annál inkább szüksége van az előfizetésekre. Nagyon kérjük azokat, akik lapunk jelen számát megkapták, hogy a mellékelt csekklap felhasználásával rendezzék előfizetésüket. Akik a tavalyi díjjal is hátralékban vannak, annak törlesztésére 6 és az új előfizetés gyanánt 10 pengőt küldjenek be a REFORMÁTUS ÉLET csekkszámlájára.

Kell-e mondanunk, hogy ma mindennél inkább szükség van egy olyan folyóiratra, amely kizárólag a református egyház szolgálatában áll, hogy irányítson, biztasson, buzdítson és bátorítson.

Az Úr adjon az új esztendőben áldást munkánkra és lapunk minden olvasójára!

Kolozsvár, 1944. január havában.

A szerkesztőség és kiadóhivatal.

KIÁLTÓ SZÓ

SZERKESZTŐSÉG: KOLOZSVÁR, FARKAS U. 21. KIADÓHIVATAL: HITLER-TÉR. (REF. THEOLOGIA.)
Kéziratok a szerkesztőség, előfizetések a kiadóhivatal címére küldendők. — Előfizetési díja egész évre 10 P, félévre 5 Pengő

XVIII. ÉVFOLYAM

1944. JANUÁR

1. SZÁM.

Az intelligencia vallásossága.

— Előadás a Kálottai Szövetség budapesti estélyén 1943. november 10-én. —

Intelligencia alatt a tanult, a magasabb vagy legalább középfokú iskolázatáson átment egyháztagokat értem. Sajnos, legnagyobb részt a tisztviselőtársadalom tartozik ide, de remény van arra, hogy a közeljövőben mindig több szabadfoglalkozású egyháztag lesz e réteghez sorolható. Vannak az intelligenciának úgynevezett peremtagjai. Ide tartoznak, akik már nem képzettség, vagy műveltség alapján számíthatók az intelligens társadalomhoz, hanem földbirtokuk, vagyonuk, jövedelmük alapján is. És ide tartoznak azok, akik nem iskolai végzettség alapján, de műveltségüknél és tudásuknál fogva intelligens embereknek mondhatók.

Az intelligencia vallásosságáról nagyon nehéz beszélni a vétkes általánosítás kísértése és veszedelme nélkül. Minden társadalmi réteg, horribile dictu — egy Vorosilov-i jelentés szerint — még az orosz vörös hadsereg is, a vallásosság különféle mértékeit és válfajait foglalja magában. Akár azt mondom, hogy az intelligencia nagyon és mélyen vallásos; akár azt, hogy közepesen és felszínesen vallásos; akár azt, hogy vallástalan: mindenik megállapítással igazságtalanságot gyakorolok az intelligenciával szemben, de vétek az igazság és valóság ellen is. Azonban vannak a vallásosságnak olyan hiánytünetei és biztató tünetei, amelyek főképpen az intelligencia vallásosságára jellemzők.

Hiánytünete az intelligencia vallásosságának, hogy nincs elvileg és fogalmilag kellő mértékben tisztázva.

Azt minden intelligens református ember tudja, hogy egyedül Istené a dicsőség. De azt már nem tudja, vagy nem mindig látszik tudni, hogy, ha Istené a dicsőség, akkor nem szabad embert dicsőíteni, önmagunkat vagy másokat ünnepelni. Ha a Heidelbergi Káté szerint a mise kárhozatos bálványimádás, akkor ugyancsak kárhozatos bálványimádás emberek magasztalásának a magyar tőszfokban kifejezett rendszere is. — Ugyancsak nem veszi tudomásul sok intelligens

református ember, hogy, ha Istené a dicsőség, akkor nem lehet és nem szabad Istent megillető vallásos tiszteletben részesíteni teremtményeket, ereklyéket, akármilyen hazafias jelszavak alatt kívánják vagy követelik is tőlünk.

Minden intelligens református ember helyesli és elfogadja az eleve-elrendelés, a predestináció tanát. Azonban Istennek eleve-elrendelő hatalmát, felségjogát a sorsába való beavatkozásra korlátozza. Így predestináció-hitével a fatalizmussal kacérkodik. Nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy Isten eleve-elrendelő hatalma nemcsak sorsintézés, hanem üdvösségre való elhívás is. Elhívás arra, hogy az Ige hallgatásában és olvasásában Isten szántóföldjei; a felelősségvállalásban és kötelességteljesítésben Isten munkatársai; az érzések, szándékok, gondolatok és cselekedetek tisztaságában, lényünk és életünk szentségében pedig Isten tolmamai vagyunk.

Minden intelligens református ember elismeri Jézust Megváltónak, Messiásnak. De azt már nem következteti tovább, hogy Jézus azért váltott meg minket, hogy ugyanazt az Istennek szolgáló és engedelmeskedő életet éljük, amire ő nekünk példát adott. Mindenki tudja, hogy az Úr Jézus szenvedett, s hogy szenvedése az ő isteni, emberfeletti mivoltának, messiási munkájának, szinte természetes velejárója volt. De ha mi szenvedünk, vagy szeretneink szenvednek, ha háborúságot kell szenvednünk az igazságért, akkor nagyon fel vagyunk háborodva és meg vagyunk bofráncolva. Mert nem tudjuk, hogy akik az Úr Jézust követik ebben a világban, azoknak részük van az Ő szenvedésében s majd részük lesz egykor az Ő dicsőségében is.

Minden intelligens református ember elismeri a Szentlelket a Szentháromság harmadik személyének. De azt már nem tudja, hogy nekünk Istent lélekben és igazságban kell imádni, vagyis a Szentlélek ajándékának az elfogadásában és abban az igazságban, amelyre a Szentlélek vezet el bennünket. Mindenki tudja, hogy az ember

urának Jézust csak a Szentlélek által mondhatja. Mégis sokan megpróbálnak Jézus személyéhez emberi bölcsességgel közeledni. És megpróbálnak sokan a csak emberi bölcsesség útjain járni, a helyett, hogy reábíznák magokat a Szentlélek i'letésére és vezetésére.

Nagyon sokszor használnak intelligens református emberek olyan kifejezéseket, amelyeket a nacionalizmus az üdvtörténet szótárából vett kölcsön, de olyan dolgokra vonatkoztatják őket, amik az illető kifejezés, fogalom profanizálását jelentik. „Magyarok Istene“, „Nemzetünk Messiása“ stb. Állandóan hallani egyházi életünkben püspökökre a főpap, főpásztor kifejezést. Ezek a kifejezések helytállóak lehetnek ott, ahol hierarchia, vagyis egyházi rend- és rangfokozat van, de nem helytállóak nálunk, mert mi egyedül Jézus Krisztust ismerjük el főnek és minden embert csak tagnak.

Ez az elvi és fogalmi tisztázatlanság az intelligencia vallásosságában a bibliai és hitvallási alapvetés hiánya miatt van. Általában több könyvet látunk a magyar értelmiség lakásaiban, mint amennyit tényleg olvasnak, de a meglevő, különösen az olvasott könyvek között nem áll első helyen a Szentírás. Nagyon ritkán halljuk, hogy református emberek idéznek a Bibliából. Még ritkábban halljuk azt, hogy idézetük nemcsak egy bibliai mottó, hanem a Bibliában jártas ember véleményének vagy gondolatának írás-szerű kifejezése. Éppen így hiányzik intelligenciánk vallásosságából a hitvallás-szerűség. A Heidelbergi Káté szerzői azt mondták, hogyha minket valaki a Szentírás alapján jobbra és igazabbra tanít, azt fogjuk követni. De azt nem mondták, hogyha nem adtak felhatalmazást, hogy minden református ember maga alakítsa ki hitnézeteit és hitigazságait. Mert ezen a téren is rendnek és egységnek kell lenni.

Hiánytünete az intelligencia vallásosságának a hitvalló erő. Mindig félek, ha református emberek állnak ki ravatal mellé búcsúbeszédet mondani. Mert búcsúbeszédükből nagyon ritkán jön ki az élő Jézusról s a Jézusban nyert fel-támadásról szóló bizonyágtétel és szent meggyőződés. S nagyon sok református intelligens emberünk van, aki fél hite és egyháza mellett bátran kiállni. Lett volna-e keresztyénység, ha Jézus nem áll ki és nem megy fel a keresztre, értünk, bűnösökért? Lett volna-e reformáció, evangéliumi keresztyénység, lelkiismereti szabadság, ha a reformátorok és a mi hitbeli eleink féltek, vagy szégyeltek volna hitök mellett kiállni, börtönbe, gályára, számkivetésbe menni.

Hiánytünete az intelligencia vallásosságának az, hogy nincs benne imperiálizmus, hódító és térítő erő és ezért hálás területe ez a réteg a más oldalról jövő vallási imperializmusnak, térítésnek és hódításnak. Hány vegyes házasságban élő református mulasztja el egy egész életen át, hogy más felekezeti hitestársával református keresztyén hitének igazságát, szépségét és tiszta-

ságát megismertesse. Az intelligens családokban pusztít legjobban a reverzális harc, mert nagyon sok intelligens református nem becsüli a hitét annyira, hogy azt születendő gyermekeire is át akarná vinni. És nem fáj a szíve, ha ettől a kincstől születendő gyermekeit megfosztja.

Mindez azért van, mert a relativitás eméletének korában egyháztagjaink nagyrésze előtt is viszonylagosan minden vallás egyformán jónak, vagy egyformán másodrendűnek, elhanyagolható mennyiségnek tűnik fel.

Hiánya intelligenciánk vallásosságának, hogy nincsen életformáló ereje. Nem mondom, hogy nincs, de mégsem látjuk elég erőteljes formában és mennyiségben azokat a református férfiakat és nőket, akik egyéniségük legdrágább értékeit belül hordozzák és nem kint a kirakatban. Nem látjuk elég szembevetően azokat a református otthonokat, amelyeknek ékességét nem a külső dísz, hanem a szellem és a lélek fénye és melegsége adja. Nincs elég református iparosunk, akinek főcélja ne a haszon, a nyereség, a profit, hanem a javak közvetítésének szent szolgálata lenne. Nem látja a világ azt a református tudományosságot, irodalmat és művészetet, amelyet az lge illata és zamatja jár át. És nem látja eléggé érvényesülni azt a református politikát, amely Isten felségjogát igyekezne érvényesíteni az élet valamennyi területén. És hogy magunkra is ráterítsem a vizes lepedőt: nem lát a világ elég lelkipásztort sem, akik ne a vaskalapban, a papífedelmeskedésben akarnának kitűnni, hanem a prófétaság szerepében és kockázatában, az apostolság küldetésében, halhatatlan lelkek pásztorolásának szenvedélyében.

Az intelligencia vallásosságának felsorolt, felvázolt hiánytünetei meglelik magyarázatukat az előző évtizedek szellemében és körülményeiben. A múlt század az emberi ész, a tudást és a műveltséget tette minden dolog mértékévé: újabban pedig a Nitsche féle Übermenschnek, az erő és a hatalom emberének kultusza szüremlik át a lelkekbe. Már most, amilyen nehéz a vallást az eszből a szívbe helyezni, épp olyan nehéz az embert az erő és a hatalom bálványától eltéríteni és a láthatatlan Isten hatalma előtt meghódolásra bírni.

Az intelligencia vallásosságának hiánytünetei részben abból a körülményből is magyarázhatók, hogy középiskolai oktatásunk nem eléggé nevelt gondolkodásra, kutatásra, igazságkeresésre. Már pedig igazi református keresztyén csak az lehet, aki éhezi és szomjúhozza a Krisztusban kijelentett örök, isteni igazságot. Magyarázatul jön a felsorolt jelenségek okai között az is, hogy 30 év óta az intelligencia fokozatosan és rohamosan szegényedik. Ezt a réteget sújtja a háború, a drágaság és a fekete piac és taszítja mind nagyobb anyagi függőségbe. Már pedig anyagilag függő embereket nagyon nehéz lelki függetlenségre kaptatni és nevelni. Nagy baj és nagy akadály

az intelligencia legnagyobb részét kitevő tisztviselő társadalom, állandó elfoglaltsága, nem lehet csudálkozni, sem rosszalni, ha a sokszor egész hét minden napján irodában ülő és szobában dolgozó tisztviselő vasárnap kivágyik a szabad természetbe. Így azonban elvész ő is a templom számára, a templom is az ő számára.

Az intelligencia vallásosságának azonban nemcsak hiánytűnetei vannak, vannak biztató és fel-
emelő tünetei is. Ilyen az a keresés, érdeklődés, amivel hivatalos gondjaik és kööttségük alól kiszabadulva intelligens emberek viselkednek a lelki dolgok, az Ige, a vallás iránt. Azt mondta egy nagy bölcs, hogy a művelt embert könnyen meggyőzheted, a műveletlent nehezen, a fél-műveltet soha. Ebből következik, hogy a művelt ember sokszor a lelki munkára is kiválóan fogékony, s ha az intelligencia egyik-másik tagja oda kerül komoly és rendszeres vallásos behatások alá, csudálatosan gazdag személyiség válik belőle. Olyan vallásos személyiség, aki műveltségének, lelki finomságának, kiművelt értelmének, széles látásának kincseit hozza az egyházba, s az élő hitnek, reménységnek, szeretetnek nagyszerű hatásait sugározza szét a világba. Szent hitünk nyökerén olyan nagyszerű vallásos személyiségek, egyházi embereink nőnek, akikért érdemes volt eleinknek vértanúságot és gályarabságot viselni, papjainknak kopott és rongyos palástban járni, akikért érdemes ma is lelkeket pásztorolni, gondozni, Krisztushoz foglyul vinni, mert velük szemben csöndt mond a fontos társadalmi pozíciók számarányszerinti beföltésének kísérelte.

Az intelligencia vallásosságának hiánytűnetei vádask az egyházra, az egyház közszellemének egész lelki munkájára. Viszont az intelligencia vallásosságának biztató tünetei, különösen lelki keresése és érdeklődése az egyházra és az egyház embereire nagyszerű feladatokat rónak. Az intelligencia lelkének elhanyagolása körüli vádask

ellen az egyház csak azzal tud védekezni, hogy az egyházzagok nagyon magukra hagyták a lelki munkában a lelkipásztorokat, pedig az egymás terhe hordozásának krisztusi törvénye a lelki élet területén is az egyház világi tagjaira is vonatkozik. Mi lelkipásztorok vállaljuk az intelligencia lelki élete körül reánk váró feladatokat. Igye-
szünk ebben a munkában Pál apostol szerint mindenkinek mindenné lenni, hogy mindeneket megnyerjünk. De kérjük ehhez a munkához hívő intelligens egyházzagjaink segítségét és támogatását is.

Az egyháznak szüksége van az intelligenciára. Az intelligencia emeli az egyházi élet színvonalát és vezető embereket ad az egyházi közéletbe. De az intelligenciának is szüksége van arra, amit néki az egyház ad. Az intelligenciát különösen a mai nehéz anyagi viszonyok közt az a veszély fenyegeti, hogy szellemi proletáriátussá válik. Proletárság ellen úgy lehet harcolni, ha a proletárt kisegisztenciává teszik. A szellemi és lelki proletárság is akkor szűnik meg, ha az ember meg-
érti, hogy az ő lelki egzisztenciáját Isten figyelemmel kíséri, Krisztusban felkarolja és megmenti, mert őt Isten a maga szerszámjává, dicsőségének tükrörévé kívánja tenni. És szüksége van különösen a mai társadalomnak arra, amit a hívő intelligenciától kaphat. Az emberi társadalom jövője azon dől el, azon fordul meg, hogy a nivellálódás, a nagy kiegyenlítődés, amiről szó van, lefelé vagy felfelé fog-e irányulni. A hívő intelligencia példaadása, nevelő hatása, áldott szolgálata biztosíthatja az egész emberiség lelki felemelését, magaslatok felé törését, megtisztulását és újjászületését.

Ezért akarjuk mi nemcsak elemezni, de szolgálni, plántálni és öntözni is a magyar református intelligencia vallásosságát.

DR. ENYEDI ANDOR.

A szociális reform református szempontjai.

A reformációt akár a megújodás, akár a megtisztítás értelmében vesszük, mindenképpen reformáció, mégpedig világpolitikai reformáció az az áramlat, amely korunkat jellemzi és amely szociális irányzat néven bontakozik ki.

A megújodás valami réginek, haszontalannak, igazságtalannak és elavultnak újjal, tökéletesebbel való felcserélése. Mennyiben megújodás tehát korunk szociális irányzata?

A megújodás átalakulást akar: a szociális reformáció is új világot, új szellemiséget, új világnézetet, összefoglalva: új emberiséget, kiegyenlítősebb sorsokat, az emberi egyenlőség felé való erőteljes lépést, a gyöngének a hozzá-
erősítését, a hatalomhoz; a legnagyobb paran-

csolatnak, a szeretet parancsolatának politikai és államhatalmi megvalósítását munkálja.

Minthogy mindez a cél a régi, elavult és az egyéneket, kicsinyeket és gazdaságilag gyengéket elnyomó világban nem volt meg, az új szociális irányzatban ezért van szó tökéletes megújodásról: reformációról.

Föltehetjük a kérdést: a tulajdonképpeni reformációnak mi köze van ehhez a politikai reformációhoz? Megfér-e a kettő egymás mellett, ellentétes-e vagy rokon-e a kettő? Más szóval, a reformáció leg tisztább eredménye: a kálvinizmus és a kálvinista világszemlélet mit szól a politikai reformációhoz és a szociális igazságtéves mozgalmához?

A kálvinizmus nemcsak a tiszta eszményi szeretetnek és lelki békességnek, hanem az *igazságosság*nak is a vallása. Ugyanilyen társadalmi igazságosság a kitűzött célja a szociálpolitikai megújulásnak is. A szociálpolitikai irányzat tehát nem állhat ellentétben a kálvinizmussal. De még csak érdektelen sem lehet irányában, mert akkor lemond arról, hogy a keresztyénség legtisztább formája: a kálvinizmus ösztönözze és inspirálja őt a gyakorlati (társadalmi, családi, nemzeti) célkitűzéseiben. Viszont a kálvinizmus, mint világnézet, sem mondhat le arról, hogy a társadalmi együttélés nagy mozgalmait át ne hassa és ne irányítsa. A kálvinizmusnak van mondanivalója a társadalmi kérdések felé.

A két rokonirányzatnak tehát *ismernie*, majd *szeretnie*, végül teljes erővel *támogatnia* kell egymást.

A magyar kálvinizmus tehát nem lehet közömbös a szociális eszmék és a nagy magyar kérdések iránt. Sajnos, ez a felismerés elég fiatal. Bizonyos büntudattal kell bevallanunk, hogy a hivatalos egyház korábban alaposan elhanyagolta ezt a munkamezőt. Mulasztás terheli, mert nem hallotta meg a kor szavát.

Előző századokban a szociális felemelkedésnek és kiegyenlítődésnek az egyház első hirtetője és harcosa volt, de a XIX. században elfelejtkezett erről az evangéliumból eredő kötelességéről. Talán abban a hamis hitben nem támogatta a szociális mozgalmakat, hogy azok fölkarolása politikai és nem egyházi kötelesség. Ebben a felfogásban van is valami igazság, de ma az egyháznak teljes szellemi és erkölcsi erejével oda kell állania az állam mellé, bele kell néznie minden komolyabb sorskérdésbe, irányítania kell azok kialakulását, fejlődését, kibontakozását és megszilárdulását.

A római katolikus egyház sokkal korábban magára eszmélt ebben a kérdésben és már az első világháború előtt rájött arra, hogy a szociális irányvágás nemcsak egyik feladata, hanem hasznos erősítő pillére is az egyháznak. A *Rerum Novarum* pápai enciklika már a múlt század 90-es éveiben felismerte a keresztyénségnek és a szociális törekvéseknek a rokon-ságát és XIII. Leó, a nagy szociális pápa ezzel a bullával megvetette az úgynevezett keresztyén szociálizmusnak, mint mozgalomnak az alapját, hogy azután negyven év múlva egy újabb pápai bulla: a *Quadragesimo Anno*, ezeken az elveken már valóságos államszervezetet, a Dollfus-i osztrák rendi államot építse föl.

Nálunk először a katolikus néppárt vallásos alapon megszervezett politikai irányzata volt ennek a felismerésnek, habár eléggé gyenge hatású, de mindenesetre kezdeményező megtestesülése. Az 1918-as összeomlás után a római katolikusok több egyesülete, így különösen az *Actio Catholica* kitűnő szakemberek

bevonásával részletes állásfoglalást dolgozott ki a legfontosabb társadalmi problémák tárgyában; munkálatainak higgadt rendszeressége és szakszerűsége feltűnő.

Amit a kálvinizmus ezen a téren elmulasztott, azt fokozott erővel pótolhatja és pótolnia is kell. Meg kell említenem, hogy az evangéliumi alapra helyezkedő egyházak ökumenikus konferenciái 1925 óta foglalkoznak az egyházak társadalmi kérdésekben követendő elveinek összefoglalásával. Most is kialakulóban van — levélváltás útján — egy ilyen állásfoglalás. Sajnos azonban, hogy a hívők tömegeinek, az egyes presbiteriumoknak az ilyen ökumenikus értekezleti határozatok kialakításában semmi szerep nem jut és az ilyen állásfoglalások nyilvános kihirdetése és terjesztése annyira hiányos, hogy azok a társadalom szélesebb rétegeire hatást nem gyakorolhatnak.

Újabbban a reformátusok és evangélikusok egyesületei számtalan előadás-sorozaton és értekezleten tárgyalják vallási szempontból a társadalmi kérdéseket. Sajnos, az ilyen előadások alkalma és tárgya többnyire ötletszerű és a társadalom egésze szempontjából rendszertelen. Sok esetben szakemberek helyett egyoldalú, politikai céloktól fűtött szónokok adnak elő. Az állásfoglalások kialakításában tehát nagyobb rendszerességre van szükség. Ez a szakszerű rendszerezés és a közfelfogás egységes kialakítása, szerény véleményem szerint, a kálvinizmusnak, jelesül a Kálvin-szövetségnek a feladata.

Ezzel természetesen nem azt mondom, hogy a kálvinizmus főképen egy vallásos társadalmi mozgalom. Nem. A kálvinizmus vallás, de mint világnézet, az élet egy területét sem hagyhatja figyelmen kívül.

Szavaimmal akkor tudok a legsikeresebben hozzájárulni ahhoz, hogy a kálvinizmus szempontjai szerint teremtsünk rendet a szociális kérdésekkel való foglalkozásban, ha két alapvető kérdést tisztázunk. Az egyik kérdés: a szociálpolitikai irányzatnak van-e szerves kapcsolata az egyházzal? A másik kérdés: nincsenek-e világjelenségek, amelyek mintha elvennék a szociális gondolat időszerűségét? Lássuk e két kérdést egymás után.

Általában a *szociális politikai irányzatnak van-e szerves kapcsolata a vallással és az egyházzal*, és ha van, akkor egyetlen, általános, keresztyén világnézetű szociálpolitika van-e, vagy ennek keretében külön református szempontok is kiütkeznek és megvalósításra várnak a nagy magyar sorskérdésekben? I. Röviden eldönthetjük a vitát azzal, hogy mivel a szociális igazságtétel a vallásnak, speciálisan a keresztyén vallásnak erkölcsi alaptörvényén: a szereteten nyugszik, természetes, hogy a legszorosabb kapcsolata van a keresztyénségnek a szociális gondolattal. A vallásnak és

egyháznak igényei vannak ezen a téren. Nem az, hogy ő csinálja a szociálpolitikát az állam helyett, ez helytelen volna, mivel nem bízott rá, nincs is meg hozzá a kikényszerítő hatalma. Nem az, hogy csupán az egyház lelki és szellemi vonalán történjenek megoldási kísérletek, mert ez nem elégséges. Anyagi, tehát fizikai tereken kell ennek megtörténnie az összes javak és az általános jövedelemelosztás korrekciójának kísérletével s ehhez csak az államhatalom elégséges, a maga helyesen hozott törvényeivel és főleg megértő, melegszívű végrehajtásával.

De igénye az egyháznak, hogy keresztyén világnézet alapján, tehát vallásos alapon, vallásos szempontok szerint történjék meg ez s ne a vallásos szempontok kikapcsolásával vagy egyenes megcsúfolásával.

Ha ilyen egyetemes keresztyén és vallásos nézőpontoknak feltétlenül kell érvényesülniök, akkor az is bizonyos, hogy a kálvinista szemléleteknek, érdekeknek és akaratoknak is érvényesülniök kell. Mert ilyen különleges kálvinista szempontok is vannak. És ezek valóra váltása annyiival könnyebb, mert a kálvinista szempontok mindig egyetemes vallás erkölcsi szempontok is és semmi esetre sem jelentik azok megszüntetését. De könnyebb azért is, mert a református vallás egyuttal mindenkor a nemzetfenntartó erőnek kisugározótója volt, ami tehát nálunk kálvinista, az tökéletesen magyar és nemzeti irányvonal is. Amikor tiszta kálvinista szempontok érvényesülését kívánjuk, akkor kétségtelenül a legtisztább magyar és nemzeti érdekek megvalósulását támogatjuk.

A másik nagy kérdés, amelyet érinteni szeretnék: *nincsenek-e világjelenségek, amelyek elveszik a szociális gondolat időszerűségét?* Nincsenek-e jelek arra, hogy a szociális szemlélet sikerei elé sötét fellegek tornyosultak? Röviden: nem bukott-e már el, vagy nem fog esetleg elbukni a szociális világmozgalom a hatalmas ellenőrök kiméletlen harcában?

A szociális korszellem világáramlattá lett. A levegő viszi szét a föld kerektségén és pillanatonként százezerrel ihleti meg a lelkeket, mert örök emberi igényeket elégít ki, s az alapja az igazság, békesség, jószág: a szeretet.

A nagy küzdelem ez időszerinti harcának pillanatnyi kimenetele — hiszen a történelem számára ez a véres háború is csak röpke pillanat — ismeretlen. De bizonyos, hogy amint a gólgotai kereszt győzelme az ellenőrök bukására vezetett, s kétezer év alatt a krisztusi igazságok és szociális igazságok nem hogy elhalványultak volna, de — állami feladat alakjában — minden eddiginél nagyobb erővel keltek életre, úgy a szociális gondolatot, a szociális korszellemet is hiába akarná bárki eltemetni, az győzelemre tör, a világ mérkőzése után vagy már e küzdelemben diadalmaskodik.

Eleshetik egyszer, kétszer, sokszor, különféle körülmények között, de elestében meg nem semmisülhet, mert megvalósulása égből jött világprogram és a megvalósulás ideje az örökkévalóság. Hogy annyszor elbukott, s a szociális gondolat fejlődése annyi harcot és szenvedést hozott az emberiség számára, ennek főokát abban látom, hogy a modern szociális gondolat hitetlen volt és szeretet helyett gyűlöltre és osztályharcra izgatott. A modern szociális gondolatnak ismét meg kell térnie a betlehemi bölcsőhöz, hogy teljes győzelmet arathasson. Valahányszor a szociális gondolat szembefordul tulajdonképeni szülőjével: a krisztusi életszemlélettel, mindig kudarcot vall.

Nekünk reformátusoknak evangéliumi hitünk-nél fogva különösképpen hangsúlyoznunk kell a lélek, a szellem és az erkölcs elsőbbségét a materializmussal szemben. A lélek becsebb, mint az eledel. A lélek az, amely megelevenít. Ehhezképest az anyagi dolgoknak csupán eszközként van jelentősége. Helytelen azért az anyagiakra vonatkozó bármilyen társadalmi reform-eszmét úgy beállítani, mintha az gyökeresen orvosolhatná a társadalmi bajokat. Elsősorban szeretetre, kölcsönös jóindulatra, türelemre és gondoskodásra kell nevelni. Az ilyen szellemiség többet javít a társadalom sorsán, mint bármilyen anyagi természetű jogi szabály.

De helytelen volna kizárólag csak ezeket a lelki szempontokat venni figyelembe. A kálvinizmus jár a helyes úton, amikor bátran kijelenti, hogy igen is érdekli az élet minden problémája, a szociálpolitika minden kérdése, mert nemcsak a nemzet lelkével, hanem testével is törődik. Számára nem közömbös, hogy a nemzet teste mennyire alkalmas a nemzeti szellem és a krisztusi lélek hordozására.

Dr. Bonczos Miklós.

„Nincs már szívem télelmére”... címmel jelen meg és úgy a szerzőnél, mint az összes egyházi könyvkereskedésekben már is kapható Nyáry Pál tb. esperes, pécsi lelkipásztor új könyve. A csinos kartonkötésben megjelent könyv bolti ára 2 pengő, finomabb papíron 3 pengő. Mivel e könyvecske „drága szeretteiket gyászoló és siratók vigasztalására és lelki építésére” készült — ajánljuk, vagy küldjük el gyászolóknak részvételel helyett. A gyász súlyos keresztje alatt szenvedő lelkeket sok evanélium-illes gondolat kíséri — fontos, hogy a vigasztalás szolgálatát az élő Krisztus igéjének világossága hassa át. E könyv, mely ezzel a céllal készült, jó reménységgel indul útjára, hogy igaz vigasztalással erősítgesse a lefáradottakat

Fizessen elő a

REFORMÁTUS ÉLET-re, a városi gyülekezetek heti lapjára. Előfizetési díj 12 pengő. - Kiadóhivatal: Budapest, IX. Kálvin-tér 8.

Reformáció és magyar műveltség.

A reformáció első szellemi jele a közép-korban az északi germánság ellenállása volt a délies, latin formalizmussal szemben. Nem véletlen, hogy a déli németiség maradt inkább katolikus, míg az északi germán lassan elhúzódtott a „Wälschtum” elől, amelynek völgyi verőfényét, édeskés mítoszát eleitől fogva idegennek érezte. A reformációról a theologia többet és nagyobbát mond. De a szellemtörténész szerint a protestántizmus, mint szellemi mozgalom, csak kiteljesítette azt az ellenérzést, melyet már a XIII. század elején Walther von der Vogelweide énekelt meg a pápasággal szemben. Német éghajlat nyilatkozott már a nagy költőben, északi képharc volt a verse az ábrázolhatatlan Isten érdekében, az emberi művészet hozzátevései, a görögös újjászületés játszásága, a könnyelmű hit ellen, hogy az Olimpos emberközelségének fölélesztése hasznára volna a keresztyénségnek. Az ősi Eddavilág — alighogy papjai a farkasmitoszt kiverték a fejéből — külön keményítette már magának a délen ellágyított istenmondát és később hol lappangva, hol nyíltan, majd a mohácsi vész körül már szociális célzattal is, föllázadt a latinság díszkeresztyénsége ellen. Goetz von Berlichingen, Goethe kiskirálya már azt izeni a mainzi püspöknek, hogy fűtyül rája és a Luther idején felbolygatott német parasztok és kispolgárok perzselni kezdik elnyomóikat, a hit megtisztításával egyidőben ostromolják a feudumot, követelik a társadalmi egyenlőséget s a jobbágyság felszabadítását.

Magyarországon hasonló volt a néplelek fejlődése. Emlékezzünk a huszita bibliafordításra, a Keletre-futó barátok történetére, a soproni piacon megégetett magyarországi német kereskedőkre, a Budai Nagy Antal-féle mozgalomra, melyben már az erdélyi türelem nyomait is kibetűzhetjük. Gondoljunk a Dózsa-lázadásra, Goetz-jeink póruljárására — lám, a magyar nyelv a lelkek százados szenvedése alatt megcsinálta magának ezt a kifejezést: ha valaki rosszul végzi, akkor „pór”-ul jár... A társadalmi reform és a szellemi szabadság vágya kénytelen volt minden korban valamilyen religiózus védelmi rendszer mögé menekülni, hogy onnan küzdhessen a reakció ellen, vagy ott állítsa meg a gáttalan forradalmat. Ilyen sánckokat kínált Középeurópában és északon a reformáció, mely az ősi, puritán keresztyénségre áhítozik, mert elnyomott mélyrétegek vallásaként jelentkezett, mint a katakombák korában.

Sokszor érzem Ady Endre igazát: „Ha én szólok, észak beszél, fagy és fátum fogja a számat”. Észak és kelet a magyar szó, Ady a Ganges partjáról álmodik, éppenúgy, mint Nietzsche, a gyöngéd keletről és a finn-ugor

sejtelmű északról, magyarok és németek hajdani közös égtájáról. Nem csoda, ha Setälä Emil, a legnagyobb finn tudós közös fokváltozást keresett a két szomszédos nyelvtörzsben. Aztán több, mint ezer éves már ez a mostani magyarnémet szomszédság is, nem csoda hát, hogy a németországi reformáció olyan gyorsan hódította meg a magyar népet. Azért is tesszük fel azonnal a kérdést: ha a reformáció ennyire német eredetű és germán lökőerejű, hogyan volt lehetséges, hogy hazánk legmagyarabb vidékei lettek mégis reformátusok? Továbbá az is kérdés, hogy a protestáns és óhitű keresztyének magyarországi közelharca mért növelte meg annyira a magyar közműveltséget, mért adott ez a belharc akkora lendületet a legmodernebb magyarság kialakulásának?

Pukánszky professzor írja a „Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn” című könyvében, hogy a németek hálásak voltak Magyarországnak, amikor a mohácsi vész után menedéket adott annyi Németországból menekülő protestánsnak. Mintha érezték volna, hogy a magyarok megkeresztelése az Árpádok alatt, tehát a római keresztyénség befogadása s még inkább a bizánci vonások áthozatala csak véres erőszakkal történhetett meg, míg a németföldi hitújítás rövid fél század alatt majdnem az egész országot nyerte meg nevelőelveinek. A magyar természet, a szabad puszták emlékét még a vérben hordozó nép nehezen fogadta el a déli keresztyén ízlést. Azért olyan problematikus, inkább csak tetszetős jelszó, amit néhány nagy szellemünk a latin kultúrának magyar területen való elsőbbségéről hirdet...

Inkább úgy igaz ez, hogy a növekvő germán génusz veszedelmes a magyar nemtő számára, míg a latin már szinte ezer év óta sohase vált azzá. Mert a latin az idegen, míg a német léleknek néhány fontos alapvonása rokon a magyaréval. A százados konyhalatinság más nyelv maradt nálunk, de a németiség legnagyobb befolyása korában beléhatolt — például Kazinczyék alatt — lelkünk legmélyebb reteszeibe! A két szomszédnép alkatában van a hasonlóság, aztán a legújabb német népszaporulat is növelte a magyarság félelmét az elnémetesedéstől, úgyhogy a Habsburg-uralom idején már mentőövnek használta veszélytelen latin rokonszenvét. Itt érzem valamelyes magyarázatot annak, hogy legmagyarabb vidékeink öntudatlanul kerültek lelki közelségbe a protestáns germánsággal, nem pedig abban a nem eléggé meggyőző érvben, hogy Kálvin is francia volt, tehát latinságával sugározta be a színmagyarságot. Nem tagadom azért: szerencsének tartom, hogy a magyarság már jó régen helyes érzékkel egyensúlyozza latin és német nemtő között, nyilván

azért, hogy minél kevesebbet veszítsen saját lelke ősi tulajdonságaiból.

Hála Istennek, a protestántizmus mindjárt bejövetelekor magyar ügy lett. Azonnal kezébe is vette a művelődés összes eszközeit. Az emberek nálunk is írni-olvasni kezdtek, még hozzá a nemzet nyelvén! Micsoda vértelen forradalom lehetett ez, egy egész nép öntudatosodása, az anyanyelvnek, mint első népi vagyontárgynak fölfedezése, megismerése annak, hogy Isten éppen úgy ért magyarul, mint latinul! Hogy földi országunk magyarul hódolhat Isten országának, anélkül, hogy idegen betű és szellem közvetítené. Balassa nevelője, Bornemissza Péter még görög drámát is mert egyszerre magyarítani s a protestáns prédikátorok a héber-görög-római theokráciából kivetkőzve népi-magyar istenhittel ajándékozták meg hiveiket. Mert minden népnek szuverén joga, hogy mítoszában saját nyelvén gyönyörködjék...

Micsoda zöngése lehetett akkor a bibliának, hogy élvezhette először Károli Gáspár s a neki segítő gyermek, Szenczi Molnár Albert Vizsolyban. Akár Ady napjainkban! Aki jól tud németül, az Lutherrel együtt fenyegetésnek hallja még: „Ein feste Burg ist unser Gott, ein gute Wehr und Waffe!“ Nemzeti fegyver lehetett a Lutherének, s mikor Erdélyben, a román uralom alatt, Szabédi László lapidáris nyelven fordította le újból magyarra, akkor mi is fegyvernek hallottuk a bizantinizmussal szemben. Emlékszem, hogy meglepett, hogy elragadott engem Kecskeméten, az Öreg-templomban, amikor először hallottam gyermekkoromban Károli nyelvét, amint subás tanyaiaik elémondták a sokszáz hívőnek: „Ez esztendőt megáldjad, bő zsírral ékesítsed, kegyelmedből, Uristen!“ Nemcsak Isten, hanem nyelvünk kegyelmének zúgását is érzi, akit hitén kívül még a nyelv szépsége is divinál.

A mohácsi vész óta mennyi történelmi és művelődési emlék kapcsolódik a reformációhoz! Aki a némettel tartott nyugaton, az kénytelen-kelletlen katolikus maradt és vállalnia kellett a nemzeti gyűlöletet is, mely reformált keleti oldalról feléje sütött. Ritka volt Zrinyi, a költő álláspontja és türelme, s csak napjainkban lett köztudattá, hogy Bethlen Gábor és Pázmány a felekezeti különbségen túl nemzeti ügyekben összetanakodott. A reformáció hirtelen jött és hevesen, Marosvásárhely például egyszerre lett, minden-lelkestül, reformátussá, úgyhogy csak vagy egy század mulva került oda óhitű, aki jórészt idegen nevű is. Dinamikája volt akkor a protestántizmusnak, összeesett a jövelele a nemzeti műveltség újjáéledésével! Egyik volt a másikkal oka és újra a következménye. Akár Petőfi, vagy Móricz Zsigmond idejében a népi-művészi iránynak az irodalomban: túlnyomórészt protestánsok *merték* kifejezni a veszedelmes újat, mivel az újságtól nem romlást,

hanem fejlődő lendületet vártak népük és nemzetjük számára...

Közhely, hogy a katolicizmus a reformáció nyomására kezdett ugyanazokkal a fegyverekkel élni, mert nem volt elég a hatalom, még a szellemre is szükség volt az ellenálláshoz. Addig nem használt, csorbitatlan fegyvereket hozott elé Batizi András, Dévai Bíró Mátyás, Erdősi Szilveszter János, Méliusz Juhász Péter, Alvinczi Péter, Sztáray Mihály, Szenczi Molnár Albert, Dávid Ferenc, Gelei Katona István és annyian mások, akik a magyar nyelvű iskolával, bibliával, könyvnyomtatással és hitvitákkal döntően befolyásolták az egész magyar életet: pusztá létlük harc volt, amelyben senki se maradhathott Rotterdami Erazmusként semleges! Létharc volt akkor a vallási küzdelem: vagy egészen győzni akartak a hitükkel, vagy elesni a nemzeti műveltséggel együtt! Volt idő, amikor a protestánsok azt hitték, hogy a katolicizmus győzelme azonos Bécsnek a győzelmével is...

A következő állomás még érdekesebb: soha senkinél se látszott élesebben a protestántizmus magyarító és európaizáló hatása, mint Apáczai Cseri Jánosnál, e megszállott lelkű forradalmárnál! E nyugati apostolnál, aki coccejanus és cartesianus bölcseséget próbált akkor még zsírosan ósdi kollégiumainkban, aki hályogot operált a lelkekről s míg keleti vérét hányta ki Erdély földjének megtermékenyítésére, magyar filozófiáról álmodott, amikor még az európai bölcsélet is óvakodott a nacionális elkülönülésektől. Rációt mondott és magyar érzetértett alatta, gondolatot forgatott Descartes, a francia bölcs közelében és erdélyi magyar észjárását hozott ki könyvecskéiben. Hume, Locke, Hobbes, Berkeley és Spinoza idején vitte volna keleti hazájába a gondolat empirizmusát, a tapasztalatot és előbb kezdett logizmust Transsylvaniaiában, mint a németek Germániában. Talán sohase volt senki annyira egyszerre magyar és európai, mint Cseri János, — már pedig azt ne higyük, hogy ez csupán Apáczai egyedüli érdeme. Nincsenek magános fellángolások, fűrtökben terem a tehetség. Még a lángésznek is szüksége van környezetre, melyben könnyel és a föld nedveivel növelik meg élete termőfáját.

Ez a termékenyítő környezet volt — mégis csak! — a protestántizmus... A kétségbevonat emberi dogma, mely — akár később a Bolyaiaknál a tudományban — nehéz küzdelem, halálos szorongás árán helyet engedett a megismert és kiküzdött jobbnak, újnak és följobbemelőnek. A környezet szolgáltatta a szenvedélyt a vitához, a közegellenállást. A protestántizmus vitát kívánt, amelyet meg is nehezített, hogy akárki meg ne támadhassa, ami Istentől, vagy az általa megszentelt lelkektől való. Halálos veszélyt jelentett — akkor még — a protestánsoknál is az új igehirdetés, ha ihletettség

nélkül jelentkezett. Apáczai Cseri azonban öskeresztyén, vértanui elszántsággal gazdagította magyarságunkat és tette kontinentálissá, amit a tartományiség, a kis-szerűség alighanem elfullasztott volna az író prófétasága nélkül. Mert nincs olyan kicsiny nemzedék, mely meg ne hőkkenne a vértanuk önmészítő szenvedélye előtt, az eszménél kisebbre becsült élet félelmes, kollektív példázása előtt...

Feltűnő már Apáczainál, hogy a magyar protestántizmus műveltség-teremtő munkájában mennyire elkülönült a némettől. A ráció, a clarté nem német érdem, hanem nyugati-frank, francia és angolszász. De nem is az a lényeges, hogy Hollandiából vagy Belgiumból hozta-e Apáczai értelmi erőfeszítéséhez a kedvet, hanem az, hogy azonnal életünkhöz magyarította. Nem holmi angol szekta foglya volt, hanem az örök-magyarságé, ennek protestáns árnyalata, a vitatkozó haladásé! Szerelmese volt a legnyugatibb világgal való lépéstartásnak, bizonyára már Utrechtben tanult meg Nyugattal versenyezni, diákkorában. Izgalmasan boldog érzés ez: magyarként vitatkozni Nyugat bármely fiával az emberiség legnagyobb kérdéseiről.

El nem maradni az ő nyelvükön sem, bírni a nyugati tempót legjobb személyiségeikkel, érezni a boldog bizsergést, hogy kispapfiaként váltjuk a szót az emberiség elejével. Valamit visszamenteni lelkünkbe a régi magyar nagyságból, amikor már az emberiség élcapatai között versenyeztünk, mikor egyetemi városrészeink Párisban, Salernóban, Heidelbergben, Bécsben és Oxfordban, Utrechtben és Leydenben bőven ontották a nyugati garnitúrával egyforma emberanyagot.

Nos, ebben nagy a protestántizmus, ebben a leggőgösebb demokráciában, hogy kisebb lélekszámú nép is versenyezhet a nagy népek társaságában. Az egyetemes emberi élet nemes kalandjában részt sürget a protestáns ösztön és nyugtalanság, ismeretlen lelki területek felfedezésének heves vágya, a gnózis és aiszthézis szép keveredése, a fizika mögé való szabad elhatolás, anélkül, hogy megszádnánk, mert megtart az ismeretlen mélységek fölött az ősi, a tudománnyal meg nem tagadott, az immár magyarul is elhívtett Jóisten! Egyéni bátorság a protestántizmus a szolgai gondolkodás, a hamis tekintély-elv, a bálvány ellen; szép veszély az idegen tömegek gondolkodása ellen való lázadásban is: a magyar egyéniség küzdelme a felvilágosodásért majdnem kizárólag protestáns módszert ismer, Bessenyeiék előtt és után is! A magyar gondolkodás története: nagy házagokban egymás mellé rendelt, magános sejtek viszik előbbre. Vakmerő protestálók, akiknek képességével és közmunkájával együtt nő a felelősségérzetük. A protestántizmus nálunk is rég ismeri már a mai meredély-

gondolatot, hogy veszélyesen élünk, mert csak úgy különbözünk el a nyájak életétől.

Igy kapcsolódik bennünk a legegényibb ideál a kollektív vállalkozással. Luther merészsége, Kálvin makacssága, Zwingli hősi halála és a gályarabok sorsa óta vállalkozás a protestántizmus, különösen a kockavető korszakokban. Hittünkben sok hívónél nyoma van az egyéni kezdeménynek, hordereje van nálunk a felelős személyiségnek, aki új tényező lett az újkori ember jellemében. Ő bizonyítja, hogy nem luciferi a világosság, hanem isteni tulajdonság az emberben. Nem hideg fény, hanem meleg lényeg, nem a bukott angyalok tagadó mámora, hanem égi parancs, amelynek végrehajtása csak a véges emberiség felé hallik protestántizmusnak, fölfelé, Isten felé azonban főhajítás, engedelmesség, a munkáltató kegyelem elfogadása, istenemberség: Jézus példájának mélyebb megértése, a gyermekisten rációja, szerepvállalás Isten gyermekkertjében, ahol nem protestálás, ha magam választom ki emberi feladataink közül az érzelmi és értelmi színvonal-emelést!

Azért is lett a protestántizmus olyan hamar a miénk! Már benne botorkált Balassa, a kissé janzenista katolikus Mikes, a kvietista Csokonai, és az volt egészen a hősi halálba rohanó eszmelovag, Petőfi. Hát Aranyhoz hogy talál a református vallás! Befelé élt, de kifelé a legnagyobbra vállalkozott: a nemzeti mult költői megalapozására. Époszban lélegzett s közben „gyermekszívvel öntudatlan nyugodt meg a gondolatban, hogy övéit el nem hagyja, ki mindnyájunk édesatyja!” S van-e protestánsabb jelenség, mint az Istenével folyton bírkózó Ady Endre, aki örök-vitázó frigyben állt Urával és az existencia-bölcsletről mit sem tudva, pontosan megkülönböztette a létet az ittlétől. — Predesztináltan hitte magáról, hogy ingyen-kegyelemből kifejezője marad a magyar sorsnak. Ifjú szívekben él, miután esendő személyében megszűnt élni: nem az ember él, hanem a bennünk munkáló kegyelem. Még műveink is halandók, belőlük csak az isteni él tovább.

Ady halálos betegen is írt és állta meggyőződése szerint a harcot a konzervatív magyarsággal szemben. Ő a szónak „megtartó” értelmében vett legkonzervatívabb magyar, akinek legnehezebb lehetett legyőznie önmagában a magyar természet fogyatkozásait. Közéletünkben miért van annyi protestáns harcos, arányszámunkon messze túl? Mert munkára feszít bennünket a gyötrelmes kérdés: kiválasztottai vagyunk-e az Örökkévalónak? Tisza István, akinek providenciája kétségtelen, hogy harcolt még akkor is, amikor már elveszettnek látott mindent? Nem véletlen, hogy Kossuth merte a lehetetlent és Deák próbálta a megegyezést! Vörösmarty volt az egyeztető és Petőfi nem alkudott, csak az Éggel, hogy neki jusson házáért a legkeményebb vég, a meszesgödör.

Merész kétség és legkeményebb helytállás: ezek a protestáns jellemvonások. Beszéltem egyszer erről Móríc Zsigmonddal, akit kitétek egy előkelő irodalmi társaságból, megkérdeztem tőle, hogy annyi csalódás után mást hisz-e már, mint az induláskor? Rövid és éles volt kálvinista válasza: „Semmit se változtam, ugyanazt hiszem, amit eleitől fogva!” A végletekig, a végső hullásig vallotta meggyőződését, amint az olvasható a „Rózsa Sándor”-ban, az örökkévalóság felé küldött hangsúllyal! Ez a református állhatatosság jellemzi Szabó Dezső művét is: addig hirdeti igazságát, míg kormányprogram lesz, hogy újból támadhassa. Pedig ekkor már egész következő nemzedék vallja folytatólagosan. Ez is protestántizmus, ez a protestálva haladás, magyar válfaja a Luther-féle kiállásnak: „Hier stehe ich, ich kann nicht anders, Gott helfe mir, Amen!”

Ezt a protestáns hajlamot ismertem meg gyermekkoromban a német reformátusok közt, majd Ouchy-ban a francia nyelvű reformátusoknál is. Bizony, a magyar protestántizmus nem marad el mögöttük — keménységben, tudás-szomjban, öntudatosságban, szabadságtiszteletben és abban a jóízű, kedves világszemléletben, melyet a Rajna bingeni szögletében figyelhettem meg: az értelmi bonyolultságában sem romló kedélyt! A kontinensnek ez a legszebb lelki eredménye, ez az az európaiasság, amelyről Kosztolányi énekelt, pedig katolikus volt. Az égnek felelős szabadság-tudat, ez a protestáns magatartás, mely a svédeknél is olyan elragadó. Nálunk is ez a legvonzóbb marasztaló, a léleknek olyan szabása, melyet csak hosszú ízlésfejlődés után ért el a kontinens. S benne a nem indogermán magyar a déli latin józanságot, formatiszteletet és az északi lendületet és harci készséget kedélyesen váltogatja s néha hetykén pazarolva is használja.

Hát a bölcelet, a világrejtély megfejtése nem föltűnően sok protestáns színt mutat nálunk? Pedig a bölcelet a népek érettségének bizonyítéka s tőlünk keletre és délre alig van nyoma. Akár a Böhm Károly rendszer-építésére gondolunk, akár Petőfire és Madáchra, mint velük párhuzamosan a goethei és beethoveni világképre, — tagadhatjuk-e, hogy egy-egy újabb világkép protestál bennük a meglevő elégtelen ellen — —? És mennyire protestáns Jókai és Mikszáth műve, szinte minden deriválható belőlük, ami minket, magyar protestánsokat fölnevel, foglalkoztat és éltet! Hát a tréfás panasz, hogy majd egész akadémizmusunk református volt! Talán csak legújabbán siet a modern katolicizmus bátyáink megvívására. De most is emlékszem: Nyíró Józsefet és Tamási Áront az erdélyi irodalomban nekünk, többnyire protestáns íróknak kellett — meglehetősen katolikus tartózkodás mellett — rangjukhoz méltó helyre emelni. És milyen meglepetés volt, amikor Kuncz Aladáron

először vettem észre hithű és kemény katolicizmusát! Annyira természetesnek vettem, hogy Kuncz, aki gyökeres újtó volt írónak s embernek egyaránt, nem kifogásolhatja erdélyi protestáns íróink világnézetét. S amikor szelíden ellenkezett velünk, mikor határozottan megfogalmazta dicséretnek hallatszó vádját, hogy Európában azóta van nemzeti és nemzetiségi kérdés, amióta protestántizmus, — akkor fogtam föl teljes egészében a reformáció világformáló fontosságát és jelentőségét.

Igen, az emberi szabadság, a differenciálódás új állomása lett a protestántizmus. A vallás-szabadság egy volt a tudományos kutatás elindulásával. És Zolnai Béla nem ok nélkül írja Rákóczi nagyfejedelemről, hogy türelmes volt a protestántizmussal szemben, mert megérezte annak hajtóerejét a szabadság elérésére. E nagy példa magyarázza, miért olyan protestáns ízü a híres és századonként visszatérő magyar „Recrudescunt...”-nak tiltakozása! S a szüleimtől, majd a kecskeméti kollégiumból örökölt batyuban, sőt a magyar irodalomból szabott habitusomban is hordozom, amit mint nevelő merek állítani, hogy református felekezetem miatt nem tévedtem soha vad szélsőségekbe, hanem megmaradtam ifjúságomban szerzett világnézetem védelmében. Konzervatívok is vagyunk mi protestánsok, de nem hagyományokat, hanem ősi motívumokat tisztelünk, nem a megszokott külsőségekért lelkesedünk, hanem a lélek belső pályájának szabadságáért. Nem szeretjük a közbenjárást, magunk kopogtatunk. Legfelső Helyen a képességeinkkel és ha újat vet elénk szellemi téren az élet, akkor nem felső jóváhagyást, hanem belső lelkiismereti mérlegelést sürget agyunk és szívünk...

Napjainkban nagyon-nagyon fontosak ezek a protestáns elvek, akár életünk gyakorlati folytatásában is! Soha ilyen válságot nem ért még az európai magyar, mint ma. Frobenius nevelőelveiből a magyar Németh László ad izelítőt, de szinte testünkön érezzük nap-nap után, hogy megrendültek tegnapunk alapjai és ropognak keresztyén és magyar létünk összes eresztékei. Ne tagadjuk, — mindenki gondolkodik a holnapon, sokan aggódva számlálják lelkük gombjain, hogy mitévők legyenek, mindenki revidéálja értelmi és szívbeli vagyonát, hogy megszabaduljon annyi hamis dugárutól! Bűneink mind hevesebben követelik a bűnbánatunkat, erényeink bizonytalankodnak, hogy mind erények-e még, — és Vörösmarty iszonyú látomásai kísértenek, mikor balról-jobbról eszmeleviathánok tapossák össze az emberi alkotások széprendjét... Dies irae, dies illa solvet saeculum in favilla... Megint magunkbaszállás lett a protestántizmus, puritán emberjavítás, zúgó helyeslése minden új jobbnak és vértanúságra kész ellenállás minden gúzsba-kötő eszmeszörnyel szemben! Mert a lelkiismeretnek Jézus

óta protestáns az anyanyelve, mely nem tűr erőszakot fejlődése törvényein, de minden megszólalása ítélet a megúnt szílamok, az előítéleteink fölött. Szociálisan és szellemiekben első szószóló, mozdító szavajárása pedig iskoláiban, egyházaiban és könyveiben a legeurópaibb magyarság csíratelepe...

Erdélyben még külön, legszebb lelki fegyvertényünk, melyet Amerikában is elismernek, a vallási türelem! Az ember lehet társadalmi cella, lehet a fajta atomja, lehet passzív eltűrője osztályok és népfajok uralmi versenyének, lehet — amint voltunk — kisebbségi közönyöse ostobán túlzó nacionalizmusoknak; de erdélyi magyar protestáns sohasem kötheti gúzsba más hitét, mivel a maga hite is Erdély engedelmeivel fejlődött ki! Korunk szocietizmus, mindenható államformák hirdetik egyedül-tüdvőző kizárólagosságukat, fascizmus, marxizmus, demokrácia és eklekticizmus hordozza előttünk zászlószíneit, de az erdélyi protestáns magyar nem szédül meg zajukban! Nyelvünk nem engedi meg, hogy félrezülljünk a magyarságunktól, protestántizmusunk pedig megkönnyíti az egészséges, új európai gondolatok adaptálását! Legnagyobb szellemünk álmát akarjuk megvalósítani, a teljesen szociális Magyarországot s benne az ingyen-adott, nem privilegizált, de a tehetségre kötelező, legszélső népkultúrát. Északra akarunk hasonlítani, a finn egyenlőségre s a skandináv blokk műveltségére, — külön magyar formáink között!

Van tanulnivalónk, tudjuk, főleg szociális és gazdasági téren! Hiába vagyunk a finn-ugor népek közt az elsők, — mégis rengeteg eltakarítanivalónk maradt, szándékkal eltűzött rom-imádatunkban! Hídalgó, fellegvári szellemünkben és nem egyszer nyegleségünkben, amellyel igazi értékeinket nem tiszteljük, salangos magyarságot mutogatunk a külföldnek, hagyománynak hirdetjük, ami csak itthagyt módor, osztálycsőkevény és vakparádé. Elébe-helyezzük a jó-tenyészetnek a szép enyészetet! Elfelejtjük, hogy legszélesebb tömegeinknek, a magyar szegénységnek sokkal tiszteletreméltóbbak a hagyományai, mint uralkodó osztályainknak és hogy jövődönk záloga nemcsak a mult, hanem jelen képességünk és jövőnkre való elszánt fölkeszülésünk...

Az általános keresztyén veszélyben a protestántizmus is veszélyövé sodródott. De mert vallásunk a felvilágosodás gyermeke, mégis a miénk a kisebbik veszély. Ruganyos frissességgel fogadtuk mindig az európai lélek hasznos válságait, költőink, művészeink, államférfiaink és prófétáink, parasztjaink munkás keze és prédikátoraink jövőt-sugalló hite átsegített bennünket halálos szakadékokon! Nem ismeretlen előttünk a protestáns lélek-rengés, a legjobb magyar reformátusaink kezében megsuhogó ostor, a gályarabok sós lehellete, egy-egy zsoldár

nyers népi dallama, — ó, mennyi hitűjítő jel és jegy, hány magyar kivirágzás a sír szélén, hány szelid Jézus-csemetéje hegyeink közt és hány reménység folyóközeinkben! „Az élet élni akar“, s mi magyar reformáltak csak a holt formák ellen protestáltunk mindörökké!

Ifjak, kik megértek a holnapot, ne felejtsetek hát őseitek hite szerint, hogy mi ellen kell protestálnotok? Minden korlátoltság és elnyomás ellen! És mit kell folyton megreformálnotok? Önmagatokat: mindig ez marad a legnehezebb reformálnivaló, saját egyéni lényünk. A protestántizmus úgy hatott a magyar műveltségre, hogy önmagunk reformjára képesekké tett bennünket. Azért legyünk elsők a reformok minőségében s akkor elvehetetlen a protestántizmusunk!

Mostanában Pestre menet figyelmeztetett egy öreg kúriai bíró, hogy magyar földön keletről utazva fokozatosan mind több és nagyobb egyházi méltóságot olvashatunk ki az állomások neveiből! Előbb jó Kántorjánosi község, majd Paptamási, aztán három püspöki hely: Püspökfürdő, Biharpüspöki és Püspökladány. Még nyugatabbra jön aztán Érsekújvár és végül — Pápa! Lám, ezt a tréfát erdélyi protestáns kedvvel meg is fordíthatjuk: nyugatról keletre jövet mind kisebb lesz a magyar hierarchia, mind egyszerűsödik a hit, mind protestánsodik népünk s végül megáll Brassónál, a Keresztyén havasnál. A Kárpátoknál megáll a protestántizmus és megáll egy kicsit Európa is. Nem véletlen, hogy a világ első népei, a németek, angolok és amerikaiak, a svájciak és svédek túlnyomórészt protestánsok: nyugtalanságuk, zord léharcuk által verte őket északi Istenük az élre. Egy kicsit mi is közéjük tartozunk, protestántizmusunk századok óta korbácsolja magyarságunkat, hogy az emberi művelődés hősi mítoszában ne maradjon hátra, hanem körömszakadtáig állja a versenyt e föld akármiilyen árnyalatú lelkeivel és nyelveivel...

Molter Károly.

A közeljövőben megjelenik

LÁSZLÓ DEZSŐ:

MAGYAR ÖNISMERET

c. legújabb könyve, amely a szerző nemzetpedagógiai és nemzetpolitikai cikkei, tanulmányai és előadásai egy részének első gyűjteménye.

Előjegyzési ára 10 pengő. :: Előjegyzéseket elfogad: JÓKAI-nyomda, Sepsiszentgyörgy.

A Kálvin Szövetség munkája 1943-ban.

A múlt.

Az 1908-ban életrehozott *Magyar Kálvin Szövetség* életének első három évtizede elválaszthatatlanul összeforrott *Bernát István* nevével. A magyar agrárgondolat és szövetkezeti mozgalom illusztris harcosának volt ideje, ereje és kedve ahhoz, hogy a református értelmiség körében, élő hitével és hitvalló bátorsággal szervező és nevelő munkát végezzen s a Kálvin Szövetség országos munkáját szívének tekintse. Világosan látta azt az általunk sokszor elhanyagolt igazságot, hogy a református férfitársadalomnak összefogó szervezetre van szüksége, ha a kálvinizmus társadalomformáló erkölcsi erőt és igazságait bele akarja árasztani a nemzet életébe. Ezt megvallani és megvalósítani az 1910-es években nem volt könnyű dolog. S Bernát István megcselekedte. A lelkeselnökök változtak; a világi elnöki széket egy emberöltőn át ő töltötte be. Halálával a Szövetség életének első korszaka zárult le s Szabó Imre lelkeselnökre, de az egész Szövetségre is hárult az a nagy feladat, hogy méltó utódját megkeressék és megtalálják.

Dr. vitéz Bonczos Miklós.

A választás dr. vitéz Bonczos Miklós igazságügyi államtitkára esett, akit dr. Gráf Elemér tanácselnök, szövetségi választmányi tag, üdvözlő beszédében, találon nevezett az első nagy vezért követő Józsuének. Árvízi kormánybiztosi építő munkájával az Alföld népének, a bukovinai telepítéssel hazatérő székelyeinknek szívébe írta be kitörülhetetlen betűkkel nevét. Szociális alkotásai és személyisége ismeretében az egész Szövetség osztatlan szeretete emelte a világi elnöki székbe 1943 május 9-én. Székfoglalója, mely a Szövetség kiadványaként nyomtatásban is megjelent, az utóbbi évek egyik legjobb összefoglaló „világi” megnyilatkozása a kálvinizmus szelleméről, nemzeti hivatásáról, gyakorlati és szervezeti feladatairól. A kálvinizmusnak első sorban nemzetépítő és magyar fajt fenntartó jellegzetességeit kell újból bőségesen ható és építő energiák szent forrásává tennünk — mondotta. A szociális gondolat, mint földi igazságtéves és — keresés, benne van a kálvinizmus lényegében, tehát programjában is. A szegénységet és nyomorúságot nem húzni és hosszabbítani kell, hanem megszüntetni és lábraállítani az embert, hogy az illető ezzel is jobban szolgálhassa Isten dicsőségét. Szükségünk van a magyar kálvinista értékek nyilvántartására és megőrzésére. Legfontosabb kötelességünk az egyházzal karöltve az igaz, hamisítatlan kálvini értelemben vett református jellemképzés. A valódi, kálvini jellem magából Istenből táplálkozik. Ilyen jellemeket nevelünk és munkábaállítunk: szövetségünk mindent megelőző nagy feladata.

A tisztújítás.

Erre a nagy feladatra előkészítő lépés volt a Szövetség múlt évi általános tisztújítása is. A tisztikar régi, munkában kiérdemesedett tagjai mellett ez alkalommal először jelentős számban választottak meg tisztikari, intézőbizottsági és választmányi tisztségekre a magyar református értelmiség fiatalabb tagjai. Hitük, felfogásuk és jelentőségük már az első üléseken felfrissítő, erjesztő, eleven hatást gyakorolt a Szövetség munkájára, terveire és ezek megbeszélésére. Remélhető, hogy ezek a friss erők az egész szövetségi élet megerősödését fogják jelenteni. Mindenesetre a tisztikar, intézőbizottság és választmány kerekén 150 tagja a legkülönbözőbb foglalkozási ágakban elhelyezkedett református értelmiség legjavát képviseli.

A kenesei csendesnapok.

Ebben az évben már az új tisztikar rendezte meg a szokásos évi csendesnapokat is május 5–7-én a balatonkenesei fővárosi Üdülőben. A pihenés kiváló

alkalma mellett ez a baráti konferencia az a lelki kohó is szokott lenni, amelyben közvetlen megbeszélés formájában nagy egyháztársadalmi és magyar kérdések forrtak, tisztultak és világosodtak meg. Ebben az évben megvitatásra kerültek pl. *A pap és tanító viszonya*, *A vallásoktatás reformja*, *A nagy és kisgyülekezetek viszonya* stb. kérdések. A résztvevők száma — köztük magasrangú tisztviselők, bírák, orvosok, képviselők — elérte a 30-at. A csendesnapok lelki vezetője Szabó Imre esperes volt s részt vett rajta az új világi elnök is.

A lillafüredi konferencia.

Külső méreteiben is sokkal nagyobb sikert jelentett az a konferencia, amelyet a szövetség a képviselőház református törvényhozói számára első alkalommal rendezett szeptember 7–9-én Lillafüreden. A konferencián megjelentek és előadást tartottak a református egyház püspökei s résztvevő a református képviselők több, mint négyötöde, köztük több miniszter és államtitkár. A résztvevők közös véleménye szerint a konferencia legnagyobb szolgálata abban állott, hogy először találkoztak a képviselők s az egyház szolgálói a nagy magyar egyházi, nemzeti és társadalmi kérdések megbeszélésére s baráti és lelki közösségbe hozta össze a legkülönbözőbb politikai pártállású ref. képviselőket.

Előadói estélyek.

A Szövetség programjának másik lényeges pontja fővárosi és vidéki előadói estek rendezése. Az első novemberben már meg is tartották a Lónyay-utcai új református gimnázium dísztermében. *Enyedy Andor dr.*, püspök, a református intelligencia vallásosságának értékeiről és hiányairól tartott előadást, az est másik előadója *Szász Lajos* közellátási miniszter *Amire legnagyobb szükségünk van* címen a kálvinista lélek nemzeti hivatásáról és az Istenbe vetett hit erejéről beszélt mély benyomást keltő előadásban, amelyet a napi sajtó is részletesen méltatott.

Tervek.

A Szövetség munkatervének egyik pontja, hogy az egyháztársadalmi egyesületek vezetőivel „kerekasztal”-konferenciát rendezzen, amelyen megbeszéljék a hathatósabb egyesületközi együttműködés feltételeit. Tervbe vették, hogy az előadói estélyeket egy-egy kiváló lelkes és világi előadóval havonként megtartják, illetve vidéki nagyvárosokban is megrendezik. A képviselői csendesnapokon résztvettek óhajára havonta baráti vacsorát és találkozót tartanak a fővárosi és vidéki tagok számára. Rövidesen megrendezik a felsőházi tagok konferenciáját és megismétlik a képviselők csendesnapját. A közeljövő terve, hogy a református férfitársadalmat foglalkozási ágak szerint összegyűjtik s csendesnapokat rendeznek az állami, törvényhatósági tisztviselők, szabadpályán dolgozó intelligens férfiak részére.

A Kálvin Szövetség tiszteletreméltó munkát végzett a múltban. De égető szükségét érezzük annak, hogy a magyarság legmagyarabb és legműveltebb részét, a református férfitársadalmat, ezeket a laza vesszőszálakat ma is hatalmas nyalábbá, tekintélyt jelentő súllyá és befolyásoló erővé összefogja valamilyen szervezet. Épülnünk kell egymás hite által, hogy építhessük a nemzet testét és lelkét. Amikor a *Kidőlt Szó* a Kálvin Szövetség ügyének és híreinek helyet ad hasábjain, ekkor a nagy szolgálathoz nyújt önzetlen segítő kezét.

Az idők sürgetnek. Minden erőnk összefogására és megszervezésére szükség van, ha fenn akarunk maradni a magyarság jövőjének és üdvösségének szolgálatában. Ennek a nemzedéknek talán ez az utolsó óra és alkalom, hogy hívó református férfiai habozás és késedelem nélkül megfogják egymás kezét.

Budapest

Dr. Domján János.

MAGYAR FIGYELŐ

Ebben a rovatban a magyar napilapoknak olyan megnyilatkozásait fogjuk közölni, amelyek keresztyén és református szempontból szélesebb figyelmet érdemelnek.

A Kolozsváron megjelenő Ellenzék december 31-i számában jelent meg az alábbi kis cikk:

Végh József: Ünneprontás.

Az egész ország közvéleménye nagy lelkesedéssel fogadta annak idején azt a kormányintézkedést, amely száműzte a magyar könyvpiacról a lélekrontó ponyvát.

Örömmel üdvözlöttük azt a kezdeményezést, amely értékes és nemzetnevelő, olcsó kiadványokkal kívánta helyettesíteni az eddigi tömegrontó népi ponyvát. Ez volt a célja a Nemzeti Könyvtár címen létesült könyvkiadóvállalkozásnak, amely füzeteként harmincfilléres árban a magyar és külföldi irodalom legértékesebb alkotásait adja a közönség kezébe. A Nemzeti Könyvtárnak eddig 104 száma jelent meg.

A Nemzeti Könyvtár legutóbbi kiadványa Kossuth Lajos Magyarországért folytatott küzdelmét ismerteti. Részleteket tartalmaz Kossuth Lajos „Irataim az emigrációból” című munkájából. Teljesen felesleges volna újra idézni Kossuth Lajos Magyarországért folytatott emigrációs harcának eredményeit és jelentőségét. Hiszen úgy érezzük, hogy ezzel a nemzeti egyeteme éppen úgy tisztában van, mint a Nemzeti Könyvtár kiadói, akik nemzeti feladatot teljesítettek azzal, hogy olcsó kiadásban részleteket jelentettek meg az „Irataim az emigrációból” című munkából.

Annál meglepőbb az a sajtómegnyilatkozás, amit a Kossuth-kiadvánnyal kapcsolatban a „Magyar Kultúra” című folyóirat december 5-i számában Korom Pál tollából „A nemzetnevelés eltévelyedései” címen olvashattunk. A cikk nemcsak, hogy nem helyesli Kossuth Lajos emlékiratainak szemelvényes kiadását, hanem pálcát tör a Nemzeti Könyvtár új kiadványa fölött és olyan területre téved, amelyről minden jóérzésű magyar ember óvni akarja a magyar társadalmat. Korom Pál cikke ugyanis felekezeti kérdéseket vet fel. Szembeállítja a protestáns Kossuthot a katolikus Széchenyivel. Kossuthnak a Habsburgokkal szemben tett megnyilatkozásait úgy intézi el, hogy azok „bosszútól homályosított” szemüvegen keresztül történő történelemszemléletből fakadtak. Végül azt a következtetést vonja le, hogy a kiadvány megjelentetése durva merénylet a katolicizmus ellen és kihívja a katolikus közvélemény felháborodását.

Ennek a rovatnak hasábjain az Ellenzék legutóbbi számában a legnagyobb lelkesedés hang-

ján arról számoltunk be, hogy két magyar honvédtiszt akarateréje életrehívta az első magyar keresztyén templomot, amelyet a katolikus és református tábori püspökök szenteltek fel. Ebben a templomban egyformán hirdetik Isten igéjét a katolikus és protestáns hívők számára. Ilyen lelki építményhez kell ma pilléreket emelni minden olyan magyar embernek, aki aggódik a haza sorsáért és a nemzet jövődjéért.

Ne kutassuk azt, hogy történelmünknek vezéralakjai közül ki volt katolikus és ki volt protestáns. És nem szabad most sem ezen a szemüvegen keresztül néznünk a magyar életet. Ezért tiltakozunk ezen a helyen, ahol legutóbb a felekezeti béke legszebb megnyilatkozásának hódoltunk, minden olyan kísérlet ellen, amely alkalmas arra, hogy a magyar lelkek békéjét megbonthassa. A Nemzeti Könyvtárnak olyan kiadványokat kell a közönség kezébe adnia, amelyek a magyar múlt legfontosabb útjelző állomásait idézi fel. Kossuth Lajos emigrációs iratai pedig minden vitán felül ezek közé tartoznak.

KERESZTYÉN KRITIKA

A közömbösség.

December közepén ezen a címen tartott előadást az ország bíboros-hercegprímása a Szent István Akadémia ünnepi ülésén. A beszéd teljes terjedelmében megjelent a Nemzeti Újság 1943. évi december 14-iki számában, mint a lap vezércikke.

A hercegprímásnak joga van saját egyházát a közömbösség miatt megleckéztetni. Mint az ország egyik közjogi méltóságának és a magyar szellemi élet egyik vezéregyéniségének kötelessége az egész nemzet életét megbírálni és annak bűnét napvilágra hozni. Ezt a kettős feladatát a legmagasabb szempont, Krisztus evangéliumának tekintete alatt saját egyháza és az egész nemzet javára kell végeznie.

Mi teljes mértékben egyetértünk vele abban, hogy a vallásos közömbösség nemcsak az egyházat, hanem a nemzeti léleknek is a legsúlyosabb rákfeneje és ez ellen mindenkinek a maga helyén küzdenie kell. Ennek a küzdelemnek azonban vannak olyan szabályai, amelyeket ha nem tartunk be, többet ártunk, mint amennyit használunk. A közömbösség elleni harcnak igen könnyen az lesz a következménye, hogy a nemzeti társadalom kialakulóban lévő belső egységét tépjük meg inkább széjjel. A hercegprímás ünnepi beszédének néhány vonatkozása erre kiválóan alkalmas.

A beszéd egyik tétele így hangzik: „A vallási közömbösség veszedelme miatt nem engedli Krisztus egyháza, hogy hível más vallásnak istentiszteletén, vagy más vallásnak a mi istentiszteletünkön aktíve résztvegyenek.” Az elv helyes. Mindenki járjon a saját egyháza istentiszteleteire. A nemzeti és társadalmi élet azonban megkívánja, hogy néha a másik egyház

istentiszteletén egy-egy ünnepélyes alkalommal saját egyházunk képviselőiben résztvegyünk. Ez ősi szép szokása a magyar keresztyéneknek. Gyakoroltuk is mindaddig, amíg Serédi Jusztinián újból rendelettel a saját egyháza lelkészeinek és világi elöljáróinak meg nem tiltotta annak gyakorlását. Pár héten belül egy egyházközségi főgondnok és egy lelkipásztor beiktatásán vettem részt. A református egyház mindkét alkalomra meghívta a többi egyház képviselőit. Az egyik alkalommal a plébános őszintén megírta, hogy istentisztelettel összekötött ünnepségen nemcsak ő maga, hanem plébánárja világi képviselői sem vehetnek részt — a legújabb főhatósági tilalom értelmében. A másik alkalommal a község unitárius, görög-keleti, görög-katolikus lelkésze népes világi küldöttség élén üdvözölte a mi egyházunk új lelkipásztorát. Kínos volt látni, hogy egyedül csak a plébános, vagy a római katolikus plébánia világi vezetői nem jelentek meg a templomban tartott üdvözlésen. A római katolikus egyház ilyen magatartása nem a református, hanem a római katolikus egyháznak és a magyar nemzet egységének mérhetetlenül sokat árt.

„A más vallásuakkal való házasságot a katolikus egyház kezdetűl fogva tiltja, amint hogy minálunk az 1567. évi debreceni és az 1626. évi komjáti zsinaton református testvéreink maguk is tiltották. Ilyen házasságot egyházunk csak igen súlyos okból enged meg, de szigorú büntetés terhe alatt kiköti, hogy a feleknek a katolikus törvények szerint kell esküdniök, továbbá, hogy a katolikus házastárs vallásának a házasságban való gyakorlása ne akadályoztassék és hogy az összes születendő gyermekeknek katolikus keresztelése, katolikus vallása és nevelése államilag is érvényes okiratban biztosítva legyen. E tekintetben saját és súlyos büntető szankcióval is ellátott törvényük szerint tökéletesen így járnak el a hazai protestáns testvérek is.“ Ennek a tételnek csak a ránk vonatkozó utolsó részével kívánunk foglalkozni és megállapítjuk, hogy a világnkrű egyházjogász egyáltalán nem ismeri a hazai egyházi viszonyokat. Mi reformátusok tökéletesen nem úgy járunk el, ahogyan a római egyház eljárását a hercegprimás jellemezte. Mi nem kívánjuk, hogy vegyesházasság esetében a nem református házastárs okvetlenül reverzálist adjon a mi egyházunk javára. Mi nem büntetjük meg azt az egyháztagot, akinek nem sikerült a vele nem egy hiten lévő másik magyartól reverzálist kicsikarni egyházunk javára.

Mi csak azzal a hívünkkel szemben alkalmazunk büntető szankciót, aki egyházunk kárára adott reverzálist és ezzel nyilvánvalóan kifejezte, hogy református létére ugyanaz a véleménye a mi egyházunk szentségéről és hatalmáról, amit a római egyház táplál felőlünk: a magyar királyi állami anyakönyvvezető előtt megköltött és a református lelkész által megáldott vegyesházasság pusztá ágyastársi viszony. Magától értetődő, hogy az egyház a hitliségnek ilyen megsértését éppen a közönbösség elleni harc miatt nem nézheti el. Mi a büntető eljárást azért voltunk kénytelenek alkalmazni, mert a római egyház mindig azzal érvel, hogy a református fél nyugodtan adhat a római egyház ja-

vára reverzálist: úgysem lesz annak semmi káros következménye.

„A katolikusok csak passzív és csupán a polgári tisztesség megadása címén lehetnek jelen más vallásuak esküvőjén vagy temetésén, de halottaikat a mi temetőinkbe eltemetni nem engedhetjük.“

E felfogás szerint, vagy ha úgy tetszik, rendelet szerint, egy római katolikus vallású hitvestárs a református vallású élettársa temetésén csak passzív és csupán a polgári tisztesség megadása címén, de nem lélek szerint, nem vigasztalást keresve vehet részt. A római katolikus ember református barátjának a temetésén a hercegprimás utasítására csak hasonló módon jelenhetik meg. Ugyanez áll református vallású közjogi méltóság temetésén is. Római katolikus szülő saját református gyermekének az esküvőjén szíve szerint nem örvendezhet, csak passzív, a polgári tisztesség határáig van jelen. Mi ez a felfogás, ha nem a nemzet lelki egységének megbontása? Hová temessék azt a reformátust, aki egy tiszta római katolikus vallású faluba került, mint a magyar állam alkalmazottja, ha annak a falunak csak római katolikus temetője van? Az út árkába, vagy esetleg a szomszéd falu zsidó, vagy román temetőjébe? A haza földje nem adhat egyformán nyugalmat a feltámadásig minden magyarnak? Nem hinném, hogy a hercegprimás úr véleményét e tekintetben minden hívő osztandó.

A hercegprimási ünnepi beszéd legborzalmasabb idézete a következő: „Más vallásuakkal sem közösen, sem tőlük külön ugyanazt a zászlót meg nem szentelhetjük, mert a katolikus szenteléssel a zászló szent tárggyá válik.“ A fentebb idézett összes tételeket lehet úgy tekinteni, mint a római katolikus egyház egyes tagjainak magatartását szabályozó kijelentéseket, utóvégre az ország legelső római katolikus papja azt kívánja hivatni, ami neki tetszik, ez utóbbi tétel azonban már túlmegy a római katolikus egyház hatáskörén és keretein és élesen belevág a magyar nemzet életébe és az ország tételes törvényeibe. A magyar zászló a nemzet tulajdona. A nemzetnek joga van kérni, hogy azt az ország minden bevett egyháza a maga szertartása szerint megszentelje. Amelyik egyház ezt megtagadja, nem méltó arra, hogy a magyar állam támogatását és védelmét élvezze. Amelyik egyház kijelenti, hogy más egyházzal együtt, vagy attól külön ugyanazt a zászlót nem szenteli meg, ezzel a ténnyel kijelenti, hogy nem ismeri el a magyar államnak azt a törvényét, amely szerint a törvényesen bevett felekezetek a teljes viszonzosság alapján állanak. Maga a magyar állam sem tűrheti, hogy valaki nyilvánosan a nemzet egységét ennyire sértő kifejezéseket mondhasson. Hídba beszélünk az országban nemzeti összefogásról, ha egy főpap annak ennyire az ellensége lehet.

Szomorú szívvel fűztük hozzá megjegyzéseinket a hercegprimás ünnepi beszédéhez, de a szégyent félretéve, meg kellett ezt tennünk, hogy módot adjunk olyan elszomorító jelenségek gyökérokának a megismerésére, amelyek eddig ismeretlenek voltak az erdélyi magyar egyházak együttműködésének és jó barátságának terén. Hová fogunk még jutni a keresztyén egység szólamainak hangoztatása közben?

L. D.

Dr. Victor János: Református hiszekegy.

— *Református Traktátus Vállalat kiadása*
Budapest, 1943. 352 lap. —

Victor János legújabb testes könyve a keresztyének közös hitvallásának, az apostoli hitvallásnak református értelmezését adja. A református egyház tanultabb rétegének, világi munkásainak régóta szükségük volt egy ilyen könyvre, amelyben a református hit egész világa rendszeres előadásra kerül. A könyvhöz csatolt részletes tartalommutató nagyon könnyűvé teszi a könyvben való tájékozódást, az egyes részletkérdések feltalálását.

Victor János nagyon jól megtalálta azt a hangnemet, amelyben könyvét meg kellett írnia. A theologia háttérbe szorul, de irányító szempontjai mindenütt érvényesülnek. Az egész könyvön átforrósodik a hívő szív bizonyosságtételének hangja, nem úgy, mint valami sajátos egyéni hang, hanem mint a közös hitvallás biztos visszhangja. A könyv 26 fejezete szerves egészet alkot, az egyes fejezetek túl utalnak önmagukon a már elmondott és ezután elmondó igazságokra. A könyv tehát a legteljesebb egységben adja a hitvallás magyarázatát. A szerző a másfelfogású keresztyékekkel nem vitatkozik, a magunk igazát nyújtja, mint a Biblia és egyházunk hitvallásainak igazát.

Victor János könyve az utolsó negyedszázad egyik legértékesebb hitépítő írata, olvasását és felhasználását a legmelegebben ajánljuk egyeseknek és református tanulmányozó csoportoknak.

L. D.

Féja Géza: Nagy vállalkozások kora.

— *Magyar Élet kiadása. Budapest, 1943. 428 lap. —*

Féja Géza magyar irodalomtörténet-sorozatának utolsó darabja ez a könyv, amely 1867-től napjainkig tárgyalja a magyar irodalom történetét.

Az író három alapvető szempont vezet, megkeresni az író eredeti élményét, amelyből műve született, beállítani az író a korszak társadalmi törekvéseibe és kimutatni az író Magyarországra és környezetére gyakorolt szellemi és társadalmi hatását. Az igazi magyar társadalmi törekvés lényegében nem más, mint a magyar népi elemek fölemelkedése a mindenirányú nemzeti élet vonalára. Ezekhez a ma annyira éles szempontokhoz az író következetesen hű marad és ezért alkot eredeti és pótolhatatlan művet. Nem mondjuk, hogy nem lehet a magyar irodalmat más szempontok szerint is megvilágítani, de ezekre a szempontokra ma mulhatatlanul szükség van és ezek segítségével az olvasó új, eleven és megtermékenyítő bepillantást nyer a magyar irodalom utolsó hetven esztendejébe.

Féja nagy bátorsággal, egészséges lendülettel és mindvégig lebilincselő előadásmóddal oldja meg feladatát. Mi csak örülni tudunk könyve megjelenésének.

Egyetlen lényeges ponton nem értünk vele egyet. Semmiképpen sem tudjuk magyarázatát adni annak, hogy az erdélyi írók között miért csak Nyirő, Tompa, Kós, Tamási szerepelnek. Szerintünk Áprily, Reményik Sándor, Bánffy Miklós és Makrai Sándor is kihagyhatatlanok.

lanok az úgynevezett erdélyiek közül. Első kötetében a régi magyarság szellemi életének fővázolója során annak a kornak nagy prédikátorait meglepő erővel és tisztánlátással méltatta és állította be a korba. Ma Prohászka Ottokár és Ravasz László szellemi jelentőségének fölmérését a legújabb korszak áttekintése egyáltalán nem nélkülözheti.

Féja Géza könyve méltó arra, hogy értékes szellemi vita induljon meg vele kapcsolatban.

L. D.

Szárszó.

— *Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás és megbeszélés sorozata. — Magyar Élet kiadása. Budapest, 1943. 232 lap. Több képpel. —*

Lapunk szeptemberi számában részletesebben beszámoltunk a Magyar Élet és Soli Deo Gloria-szövetség közös balatonszárszói táborozásáról. Most ennek a táborozásnak az előadásait és hozzászólásait közli ez a könyv — alcíme szerint. A valóság azonban az, hogy a táborozás szellemi megnyilatkozásainak csak egy részét veszi az olvasó. Egészen elmaradtak a reggeli bibliaórai beszélgetések és Karácsony Sándor előadása. Így a könyv nem teljes hűséggel adja mindazt, ami Balatonszárszón elhangzott. Mi pedig nagyon szerettük volna azt is látni, hogy a Soli Deo Gloria szövetség vagy maga a református szellem miképpen nyilatkozott meg és hatott a táborozáson.

Kodolányi János, Erdel Ferenc, Németh László, Jöcsik Lajos, László Gyula, Dömötör Sándor, Dr. Kiss István, Muharay Elemér, Püski Sándor és Veres Péter kisebb-nagyobb előadásai a legkülönbözőbb tárgyakról szóltak és elég különböző világnézetet fejeznek ki. Néhány pontban azonban megegyeznek. Ezek: a magyarság társadalmának újjáépítése népi gyökerekből, olyan magyar gazdasági rendszer fölépítése, amelyben minden magyar ember megtalálja életlehetőségei biztosítását, a magyarságra hivatás vár a Dunamédenec népeinek szolgálatában. Egy vajudó kor vajudó gyermekei próbálták ezeken a vitákon lemérni mindazt, ami elavult és kicserélendő a mai magyar társadalmi, gazdasági és kulturális életből. A gondolatok nem sűrűsödtek programmá. Az egész konferencia meglehetősen az elmélet síkján mozgott. A könyv kiadásának jelentőségét abban látjuk, hogy általa figyelmeztetést kaptunk arra nézve, hogy a nemzeti jelszavak kivirágzása alatt meglehetősen elhanyagolt magyar társadalmi és gazdasági kérdésekkel ismét foglalkozni kell. Ezekhez ezek az előadások bevezetést adnak. Ebből a füzetből egy szeletet nyerünk a mai magyarság lelki világából. Az egyik-másik előadásból és hozzászólásból kiütököző történelmi-materialista világnézet megkérdi tőlünk, vajjon mi a magunk világnézete szerint mennyire tisztáztuk a magyar élet legsúlyosabb társadalmi és gazdasági kérdéseit?

B. L.

LAPUNK JELEN SZÁMÁNAK ÍRÓI: Dr. Enyedy Andor, miskolci lekipásztör, a tiszáninneni egyházkerület püspöke; vitéz dr. Bonczos Miklós, államtitkár, a Magyar Kálvin Szövetség elnöke; Molter Károly, a marosvásárhelyi kollégium tanára, író; dr. Domján János, budapesti lekipásztör, a Magyar Kálvin Szöv. titkára.